YANGI O‘ZBEKISTONDA SPORT MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING AKSIOLOGIK VA INSTITUTSIONAL ASOSLARI: SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA TAHLIL VA PROGNOZLASH

K.Patidinov-jismoniy tarbiya va sport faoliyati kafedrasi katta o‘qituvchisi
Sheraliyev Muhammaddiyor
Sport faoliyati futbol yonalishi 26.165 - guruh

Annotatsiya. Maqolada Yangi O‘zbekistonda sport madaniyatini yuksaltirishning aksiologik va institutsional asoslari sun’iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari bilan uyg‘un holda tahlil qilingan. Sportchilarning jismoniy faolligi, motivatsiyasi va sport etikasiga munosabatini baholashda ma’lumotlarga asoslangan yondashuvning afzalliklari va cheklovlari yoritilgan. Sport madaniyati ko‘rsatkichlarini monitoring qilish, tahlil etish va ehtimoliy o‘zgarishlarni prognozlashga mo‘ljallangan konseptual model taklif qilingan. Tadqiqot nazariy-metodologik xususiyatga ega bo‘lib, empirik samaradorlik da’vo qilinmaydi.

Kalit so‘zlar: sport madaniyati, aksiologiya, institutsional yondashuv, sun’iy intellekt, sportchilar faolligi, motivatsiya, prognozlash, raqamli monitoring.

KIRISh. Yangi O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish aholi salomatligini mustahkamlash, yoshlarni ijtimoiy faollikka yo‘naltirish va milliy qadriyatlarni asrash bilan uzviy bog‘liq. Sport madaniyati faqat jismoniy tayyorgarlik darajasini emas, balki halol raqobat, o‘zaro hurmat, intizom, mas’uliyat va muntazam harakat faoliyatiga ongli munosabatni ham ifodalaydi. Shu sababli uni baholashda faqat sport natijalari bilan cheklanish yetarli emas.

Sun’iy intellekt vositalari mashg‘ulot jarayonida yig‘ilgan ko‘p o‘lchamli ma’lumotlarni tizimlashtirish, o‘zgarish dinamikasini ko‘rish va xavf omillarini erta aniqlashga ko‘maklashishi mumkin. Xalqaro olimpiya qo‘mitasining 2024 yilgi Olympic AI Agenda tashabbusida sportchilarni qo‘llab-quvvatlash va SIdan mas’uliyatli foydalanish ustuvor yo‘nalish sifatida ko‘rsatilgan [4]. Biroq algoritm chiqargan xulosa pedagog yoki murabbiyning kasbiy qarorini almashtirmasligi kerak [5].

Tadqiqot maqsadi — sport madaniyatining qadriyatli va institutsional omillarini SI asosida tahlil qilish hamda sportchilar faolligi va tarbiyaviy ko‘rsatkichlar dinamikasini prognozlash uchun nazariy model ishlab chiqish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ishda aksiologik tahlil, tizimli yondashuv, institutsional qiyoslash, ilmiy manbalarni umumlashtirish va konseptual modellashtirish usullari qo‘llandi. Tadqiqotda real sportchilarning shaxsiy ma’lumotlari to‘planmagan, mashinali o‘qitish modeli o‘qitilmagan va prognoz aniqligi sinovdan o‘tkazilmagan. Shuning uchun takliflar keyingi tajriba-sinov ishlari uchun ilmiy-uslubiy asos sifatida talqin qilinadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Sport madaniyatining aksiologik tarkibi salomatlik, adolat, hamjihatlik, o‘zini boshqarish va milliy sport an’analariga hurmat kabi qadriyatlarni qamrab oladi. Institutsional tarkibi esa ta’lim muassasalari, oila, mahalla, sport federatsiyalari va davlat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlik bilan belgilanadi. SI ushbu ikki tarkibni bog‘lovchi tahliliy vosita bo‘lishi mumkin, lekin qadriyatlarning o‘ziga to‘g‘ridan-to‘g‘ri va xatosiz o‘lchov sifatida qaralmaydi.

Sportchilarning mashg‘ulotga qatnashishi, jismoniy yuklamaga moslashuvi, o‘zini baholash anketalari, mashg‘ulot kundaligi va tarbiyaviy faoliyatda ishtiroki kompleks baholash manbalari sifatida qaralishi mumkin. Bunda sport madaniyati kabi murakkab tushunchani bitta reytingga qisqartirish emas, turli ko‘rsatkichlarning kontekstdagi o‘zgarishini tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Ko‘rsatkich	Ma’lumot manbai	SIning ehtimoliy vazifasi
Jismoniy faollik	Mashg‘ulot kundaligi, yuklama qaydlari	Dinamikani tahlil qilish
Motivatsiya	Ixtiyoriy anketa, refleksiya	Pasayish xavfini belgilash
Intizom va ishtirok	Davomat, mashg‘ulotda ishtirok	Uzilishlarni prognozlash
Sport etikasi	Pedagogik kuzatuv, o‘zini baholash	Trendlarni ko‘rsatish; yakuniy hukm emas

1-jadval. Sport madaniyatiga oid ko‘rsatkichlarni SI yordamida tahlil qilish imkoniyatlari (muallif taklifi).

Taklif etilayotgan model besh bosqichdan iborat: (1) maqsad va qadriyat ko‘rsatkichlarini aniqlash; (2) xabardor rozilik asosida ma’lumot yig‘ish; (3) ma’lumot sifati va adolatli taqsimlanishini tekshirish; (4) SI yordamida tahlil va ehtimoliy prognoz; (5) murabbiy, pedagog va sportchi ishtirokida natijalarni muhokama qilib, individual qo‘llab-quvvatlash choralarini belgilash.

Prognozlashda vaqt qatorlari, klassifikatsiya va xavf darajasini baholash usullarini keyinchalik sinab ko‘rish mumkin. Masalan, davomat pasayishi, sub’ektiv charchoq va motivatsiya ko‘rsatkichlarining birgalikda o‘zgarishi mashg‘ulotdan uzoqlashish xavfi bo‘yicha ogohlantiruvchi signal sifatida o‘rganilishi mumkin. Biroq bunday prognoz sabab-oqibat munosabatini isbotlamaydi va inson nazoratisiz qaror qabul qilish uchun yetarli emas.

Institutsional jihatdan ta’lim muassasasi pedagogik monitoringni, sport tashkiloti mashg‘ulot ma’lumotlarini, oila va mahalla esa ixtiyoriy qo‘llab-quvvatlashni ta’minlashi mumkin. Ma’lumotlardan foydalanishda vazifalar taqsimoti, maxfiylik, yoshga mos rozilik, algoritmik xolislik va raqamli tenglik talablarini oldindan belgilash zarur. UNESCOning SI etikasi bo‘yicha tavsiyalari inson huquqlari, shaffoflik va inson nazoratini ustuvor qo‘yadi [6].

Modelning ilmiy yangilikka da’vogar jihati — sport madaniyatining qadriyatli, institutsional va raqamli-tahliliy komponentlarini yagona nazariy tizimda birlashtirish hamda sport natijasidan tashqari tarbiyaviy indikatorlarni ham prognozlash ob’ekti sifatida ko‘rib chiqishdir. Bu mualliflik konsepsiyasi bo‘lib, uning ustunligi empirik jihatdan hali tekshirilmagan.

XULOSA

Sport madaniyatini yuksaltirishda aksiologik tarbiya va institutsional hamkorlik asosiy omillar bo‘lib qoladi. Sun’iy intellekt ularni almashtirmaydi, balki sportchilar faolligi, motivatsiyasi va ishtirok dinamikasini dalillarga tayangan holda kuzatishga yordam berishi mumkin. Taklif etilgan model bo‘yicha keyingi tadqiqotlarda aniq indikatorlar, ma’lumotlar sifati, prognoz xatoligi, xolislik va pedagogik samaradorlik tajriba-sinov asosida baholanishi lozim. Mazkur yondashuv 2.2-sho‘ba doirasida sportchilarni SI asosida tahlil qilish va prognozlash masalalarini sport madaniyati bilan bog‘lab o‘rganish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). PF–60-son Farmon. Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. https://lex.uz/docs/5841063

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2023). PF–158-son Farmon. «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi. https://lex.uz/docs/6600413

3. Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116